

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC INTERPRETATION

Abdulxhemil Nesimi

Faculty of Islamic Studies-Skopje, Northern Macedonia, Abdulxhemil_nesimi@hotmail.com

Abstract: At the time of the revelation of the Holy Quran, scientific knowledge was very limited compared to today, which has reached a very high level. However, descriptions of natural phenomena have been found in the Quran which make modern man think in astonishment and say: Is it possible? God's first message to mankind was read! It was neither accidental nor spontaneous, but rather had a definite purpose and deep meaning. With the universal message, the Quran opened new paths for man to be perfected as much as possible in terms of knowledge, because the ultimate goal of life is to approach the greatness of the Creator which is best known to conscientious scholars. It is first and foremost a Divine Book revealed by the Creator of the worlds, so it is natural for Allah to speak of creation, the precise arrangement of existence, thus provoking the human intellect in deep meditation when it says: "In the creation of the heavens and the earth. earth, in the change of night and day, there are clear proofs for those who have reason and intellect"(Quran, III : 190) Therefore, the intellectual formation of the Islamic believers has led to the discovery of most of the Qur'anic arguments that have scientific content, because without knowing the scientific data, how could it be revealed that they are described in the Quran, and vice versa. Based on this need, the scientific interpretation of the Noble Quran is presented on stage.

Keywords: Quran, interpretation, science, miracles

METODOLOGJIA E INTERPRETIMIT SHKENCOR

Abdulxhemil Nesimi

Fakulteti i Shkencave Islame-Shkup, Abdulxhemil_nesimi@hotmail.com

Abstract: Në kohën e shpalljes së Kur'anit Famëlartë, njohuritë shkencore ishin shumë të pakta krahasuar me ato të sotmet të cilat kanë arritur në një shkallë mjaft të lartë. Megjithatë, në Kur'an janë gjetur përshkrime të fenomeneve natyrore të cilat e bëjnë njeriun bashkohorë të mendojë i mahnitur dhe të thotë: vallë, a është e mundur! Porosia e parë e Zotit drejtuar njerëzimit ishte lexo! Nuk ishte e rastit e as spontane, por përkundrazi kishte qëllim të caktuar dhe domethënie të thellë. Me porosinë universale Kur'ani hapi shtigje të reja që njeriu të përsoset sa më tepër nga aspekti i diturisë, sepse qëllimin final i jetës është afrimin pranë madhësisë së Krijuesit të cilën e dinë më së miri dijetarët e ndërgjegjshëm. Në fakt Kur'ani nuk është libër shkencor i cili apriori zhvillon zbulimin e disiplinave shkencore. Në radhë të parë është Libër Hyjnor të cilin e shpalli krijuesi i botëve, prandaj është e natyrshme që Allahu të flet për krijimin, rregullimin preciz të ekzistencës, duke provokuar kështu intelektin njerëzor në meditim të thellë kur thotë: "*Në krijimin e qiejve e të tokës, në ndryshimin e natës dhe të ditës ka argumente të qarta për ata që kanë arsye dhe intelekt*" (Kur'an, III : 190). Andaj, formimi intelektual i besimtarëve islamë ka ndikuar që të zbulohen shumica e argumenteve Kur'anore që kanë përmbajtje shkencore, sepse pa i njohur të dhënat shkencore si do të mund të zbuloheshin se ato përshkruhen në Kur'an, dhe anasjelltas. Nisur nga kjo nevojë në skenë paraqitet interpretimin shkencor i Kur'anit Fisnik.

Fjalë Kyçe: Kur'an, interpretim, shkencorë, mrekulli

1. ZANAFILLA E INTERPRETIMIT SHKENCOR

Edhe pse interpretimin shkencorë ka marrë përmasa në kohën moderne, megjithatë, gjurmët e kësaj qasjeje i hasim shumë herët. Termi "*Interpretim shkencor- et tefsir el ilmij*" nuk ka ekzistuar para epokës moderne sepse koncepti i shpjegimit shkencor tek klasikët ishte i mbyllur. Egzististët atëbotë ishin të përkushtuar në nxjerrjen e shkencave bazike, normative, aspekteve gjuhësore, apo në sferën e avokimit, nëse afronin diç nga interpretimi shkencor, ajo ishte e cunguar.

Me lulëzimin e qytetërimit Islam në periudhën e dinastisë Abasite, në skenë dolën shumë shkenca eksperimentale, ku shkencëtarët bënë përpjekur të harmonizojnë zbulimet shkencore dhe atë që erdhi në Kur'anin fisnik.

Imam Gazali llogaritet ndër përkrahësit më me zë të kësaj qasjeje. Në veprën e tij "*Xhevahirul Kur'an*", kreun e pestë e emërtoi: "*Si të degëzohen shkencat tjera nga Kur'ani*".

Në këtë krerë si shkenca i përmend mjekësinë, astronominë, botanikën, autopsinë, më pas potencon disa nga ajetet Kur'anore të cilat nuk janë shpjeguar, sipas tij, vetëm se pas zbulimit të disa shkencave.(Gazali 2016 : 258)

Nëse Gazali i vendosi bazat teorike të tefsirit shkencorë të Kur'anit famëlartë, autor i tefsirit *“Mefatihul gajb”* (Çelësat e të fshehtës), Fahrud-din al-Razi, i ka sistematizuar të gjitha arritjet shkencore dhe ideologjike që ndodhën në ambientin Islam dhe të njëjtat i ka inkorporuar gjatë komentimit të ajeteve Kur'anore, derisa disa shkencëtarë do ta kritikojnë se ai: *“Ka thënë gjithçka në tefsirin e tij, përpos se tefsir.”*

Komantatori do të paraqitet si prijtar i interpretimit shkencor përmes tefsirit të tij, në të njëjtën kohë ka lansuar kritika të shumta ndaj atyre që nuk e përkrahin këtë prirje, duke i përshkruar si të marë. Në mes të tjerash do të thotë: *“Në qoftë se e mediton libri e Zotit të Plotfuqishëm me meditim të drejtë do të kuptoni të kundërtën e asaj që ju deklaroni.”* (Razi 2015 : 121)

Për përkushtimin e Razit ndaj interpretimit shkencorë dëshmon komenti që ai i bën në saje të fjalës së Allahut: *“Zoti yt i dha instinkt bletës: “Ndërto shtëpi nëpër kodra (male), nëpër drunjt (pemë) dhe nëpër kulmet që ata (njerëzit) i ndërtojnë. Pastaj ha nga të gjitha (llojet) frutat dhe futu nëpër rrugët e nënshtruara (e të mësuara) prej Zotit tënd. Nga barqet e tyre (të bletëve) del lëng, ngjyra e të cilit është e ndryshme dhe në të cilin ka shërim (bar-ilaç) për njerëz. Edhe në këtë ka arsye për atë popull që mendon thellë”* (En-Nahël : 68-69)

Allahu Fuqplotë pasi shpjegon se nxjerrja e qumështit prej kafshëve dhe nxjerrja e sheqerit prej frutave të hurmave dhe rrushit, janë argumente bindëse se kjo botë ka Krijuesin e tij të Plotfuqishëm, nxjerrja e mjaltit prej bletëve po ashtu është argument i prerë për të vërtetuar këtë qëllim.

Në ajet ka shumë urtësi, ndër ta: Bleta ndërton shtëpi gjashtëkëndëshe me brinjë të barabartë, të cilat nuk dallojnë nga njëra tjetra me anë të instinktit të saj, kurse njerëzit e mençur nuk mund të ndërtojnë shtëpi të ngjashme sikur kjo përpos se me mjete precize.

Struktura gjashtëkëndëshe (heksagonale) është forma më e përshtatshme gjeometrike për shfrytëzimin maksimal të masës sipërfaqësore (hapësirës). Ndër të gjitha format gjeometrike, forma gjashtëkëndëshe e ka vëllimin më të vogël, ndaj edhe sasia e dyllit për këtë formë është me e vogël sesa për hojëzat tre - apo katërkëndëshe. Inspirimi i krijesave të vogla me këtë urtësi të fshehtë dhe precize është nga mrekullitë. (Mahmudi 2017 : 9)

Ngërçi shkencor në botën arabe! Pas rënies së botës arabe nën kontroll të Osmanionjëve, në provincat arabe ka pasur një lloj ngërçi shkencor. Mirëpo, një gjendje e tillë tek arabët mbretëronte para ardhjes së osmanlinjve në këto troje. Për më tepër, kjo ngecje që ka mbizotëruar në botën Islame, nuk ka qenë rezultat i Perandorisë Osmane, por një situatë e tillë e përjetonte edhe vetë pushteti Osman.

Pas ardhjes së Muhamed Aliut në fronin e Egjiptit, do të dërgojë misione shkencore nëpër Evropë, në veçanti në Francë. Nga pionierët e atyre misioneve ishte al-Tahtavi, roli i tij dhe të deleguarve tjerë si ai, ishte transferimi i disa shkencave moderne në botën Islame (Shejlal 2019 : 25).

Disa nga dijetarët myslimanë të cilët ishin të dhënë pas interpretimit të Kur'anit, në shkencat moderne gjetën përkrahje të ideve të tyre, duke besuar sinqerisht në atë që erdhi në Kur'an.

Gjatë kësaj periudhe myslimanët ishin në një presion psikologjik ku vërehej ngurrimi i fesë Islame. Megjithatë, ata u përpoqën që të bëjnë ndërlidhje mes Kur'anit dhe shkencave moderne.

Në mesin e atyre që kanë shkruar në këtë fushë është mjeku Muhamed bin Ahmed El- Iskandarani, me veprën: *“Zbulimi i sekreteve të Kur'anit në lidhje me trupat qiellorë dhe tokësore, të kafshëve, bimëve dhe esenca minerale”* (Dhehebi 2015 : 497- 498)

Siç nuk është e pazakontë të shohim në shkrimet e Xhemaludin al-Afganit induksionin e përputhjes mes Kur'anit dhe shkencës, ku thotë se: *“Nuk ekziston asnjë divergjencë mes fakteve shkencore dhe ajeteve të Kur'anit.”* (Emin 2015 : 114)

Kujdesi i madh i Muhamed Abdus për shpjegimin shkencor vërehet në ndjekejn e qasjes së profesorit të tij Xhemaludin al-Afganit, i cili bënte thirrje për mirësjellje me librin e Zotit dhe përmbajtje me komentet e ajeteve të çmuara me teoritë që akoma nuk janë vërtetuar. Sipas tij, Kur'ani është shumë më i lartë që ta kundërshtojë atë shkenca (Abdurrahman 2020 : 284-285)

Nga kjo metodë e shpjegimit anon edhe Mustafa Sadik al-Rafij. Në lidhje me harmoninë mes Kur'anit dhe shkencës në veprën e tij: *“Mrekullia e Kur'anit dhe retorika e Profetit”* deklaron: *“Disa nga dijetarët tanë në Kur'an kanë zbuluar ajete që kanë të bëjë me shpikjet e reja dhe vërtetimin e mistereve të cilat i kanë zbuluar shkencëtarët.”*

2. METODOLOGJIA E INTERPRETIMIT SHKENCOR

Kjo metodë e interpretimit ka të bëjë me nxjerrjen në pah të ajeteve që i referohen shkencës dhe elementeve të saj, leksikoneve dhe mjeteve të tilla si përdorimi i vëzhgimit, eksperimentit, arsyetimit, përfundimit dhe kritikës. Interpretimit shkencorë i referohet edhe përpjekja për të shpjeguar disa dukuri natyrore në përputhje me disa ajete të Kur'anit të shenjtë. Interpretimi u referohet disa çështjeve që u parashtrun nga hulumtuesit e studimeve kur'anore nën titullin “Mrekullitë shkencore në Kur'an”.

Andaj, metodologjia e interpretimit shkencor përcaktohet në tre drejtime kryesore: i pari ka të bëjë me nxjerrjen e të gjitha shkencave nga Kur'ani, i dyti ka të bëjë me zbatimin e teorive shkencore në Kur'an dhe i treti bazohet në përdorimin të shkencave për të kuptuar dhe sqaruar Kur'anin (Asfahani 2018 : 244)

Në epokën moderne, Muhamed Abduhu ngriti çështjen “*Islami dhe shkenca*”, se Kur'ani është libër që i nxit ndjekësit e tij të mësojnë, dhe se qytetërimi islam ka prodhuar shkenca të cilave u atribuohen “shkencat islame”, duke theksuar se “Kur'ani është koleksion thëniesh dhe shkencash.” (Abdu 2017 : 299)

Muhamed Abduhu ka interpretuar disa sure të Kur'anit nga këndvështrimi shkencor, kjo ishte e dukshme në interpretimin e tij të xhuz Amme, veçanërisht kaptinës El-Fil dhe El Inshikak.

Tantavi Xhauhari (1870-1940) ndoqi këtë prirej, i cili paraqiti një interpretim të tërë të Kur'anit nga perspektiva shkencore. Në veprën “*El-Xhavahir*”, autori në hyrje përmend dëshirën e tij për të përgatitur një interpretim për ummetin që përzien “Kur'anin dhe shkencat” (Xheuhari 2016 : 2)

Tantavi Xhauhari u përpoq t'i shpjegonte ajetet kur'anore me koncepte shkencore dhe rezultatet e saj, veçanërisht ato të arritura nga qytetërimi perëndimor në atë kohë. Në pjesën e dytë të interpretimit të sures Ali Imran, ai përmend titujt e mëposhtëm:

- Një numërim i pasazheve të ndryshme të kafshëve nga shkencëtarët francezë dhe anglezë.
- Përmendi dhjetë lloje gjërash rreth mrekullive të materies dhe hollësisë së tyre, si hollësia e fillit të merimangës dhe aerosoleve në ajër, mijëra kafshë që jetojnë në një pikë uji, ajo materie është e ndarë dhe jo e lidhur. Distanca ndërmjet atomeve të saj është si distanca - mes nesh dhe midis makinave, esencës dhe individit, sistemi i tij është si sistemi i makinave për sa i përket rrotullimit të disa pjesëve të tij.
- Sekretet kimike në alfabetet e umetit islam, në suret e hershme kur'anore. Kështu, interpretimi i Tantavi Xhauharit bart lloj të ndryshme interpretimeve shkencore të ajeteve kur'anore. Një përpjekje për të bërë përafrime ndërmjet teorive shkencore dhe Kur'anit të Shenjtë siç: krijimi i njeriut, atomeve - neutroneve pozitive dhe negative. Prezanton ide të filozofëve si Platoni dhe Aristoteli, dhe më pas interpretimin e esencave mund ta quajmë “interpretim” i shkencave kozmike dhe empirike.

Tantavi Xhauhari pohon se kriza nëpër të cilën kalon umeti islam do të zgjidhet vetëm përmes “*adhurimit dhe shkencës*” (Xheuhari 2016 : 66)

Nga ana tjetër, ndoshta ai donte të ngrinte statusin e “shkencës” që ishte tërhequr në realitetin e kombit ku mbizotëronte ngërçi mbi shkencat që quheshin “shkenca fetare”.

Barrierat që u vendosën mes tyre dhe shkencave të urbanizmit, të cilat ai i përmendi në një nga paragrafët e gjatë që i referohemi lexuesit, ku shpjegon motivet e tij personale ndaj qasjes shkencore të Kur'anit.

Formatet shpjeguese në drejtimin shkencor kishin të bënin me:

- Paraqitja e shpjegimeve shkencore për disa ajete, incidente dhe fakte në Kur'an (Muhamed Abduhu në suret El-Fil dhe El-Inshikak).
- Interpretimi i ajeteve Kur'anore me konceptet e shkencave bashkëkohore, zbulimet shkencore që ai ka arritur Tantavi Xhauhari (Tefsir el-Xhavahir).

Mirëpo, disa studiues janë përmblajtur në shpjegimin shkencor të Kur'anit, duke e panë të arsyeshme që të mos lëshohen në këtë spektër të shpjegimit, edhe pse nuk e shohin si të gabuar argumentimin me fakte shkencore tek të cilat nuk ka dyshime siç: Muhamed Sheltut, Emin el-Khuli, Rashid Rida dhe Edh-Dhehebi.

Dijetari Hasan al-Banna paraqet qasje kritik ndaj kësaj metodologjie. Sipas tij, komentuesit kanë ra në gracka për shkak të dëshirës së tyre për të ecur në hap me kohën dhe rilindjen shkencore që e ka rrethuar. Sipas tij, “Kur'ani Famëlartë nuk është shpallur të jetë libër për trupin, mjekësinë, astronominë, bujqësinë apo industrinë, por është libër udhëzues, udhërrëfyes dhe shoqëror për prijtarin i kurrikulave sociale të cilin nëse njerëzit i ndjekin do të jenë të lumtur në këtë botë dhe do të jetën e tyre të përtëjme. Kur'ani i ekspozon shkencat kozmike, manifestimet fizike dhe natyrore të ekzistencës ndihmon për të besuar në madhësinë e Krijuesit të Madhërishm, zbulon krijimin e tij të mrekullueshëm. Këto njohuri kozmike të depozituara janë në dobi të njerëzimit, që t'u lehtësohet rruga e udhëzimit për të përfutur nga ajo që është në tokë dhe në qiej.” (Albana 2019 : 20)

Gjithashtu, vëren se përpjekjet për të lidhur Kur'anin me teoritë shkencore është ngarkesë për atë që Zoti nuk na ka urdhëruar, në shumë raste kjo përbën imitim të asaj që e nxjerr Kur'anin i cili është shpallur si libër udhëzimi dhe reforme, duke e ekspozuar Kur'anin ndaj opinionëve shkencore të ndryshme, të paqëndrueshme dhe të rreme.

Kuptimi që imam al-Banna dëshiron të theksojë në këtë drejtim është se Kur'ani, duke u marrë me shfaqjet kozmike, vjen në kuadrin e përgatitjes së një klime që mendja të mendojë, meditojë, zbulojë dhe shpikë. Kur'ani, nga ana tjetër, nuk mund të përplasë me atë që mendja njerëzore ka arritur me faktet dhe vendimet e shkencave. Veçanërisht nëse konstatojmë se këto vendime shkencore ndahen në dy pjesë: një pjesë mbi të cilën u demonstruan provat dhe argumente bindëse dhe janë të disponueshme deri në atë pikë pothuajse u bashkua me aksiomat, dhe pjesa tjetër që është ende në proces kërkimi. Gjithçka që është në duart e studiuesve janë hipoteza të mbështetura nga disa prova që ende nuk janë ngritur në rangun e provave.

Në lidhje me llojin e parë (faktet), al-Benna beson se Kur'anit pajtohet plotësisht me të dhe konsiderohet si një nga mrekullitë e Kur'anit: *“Ne do t'u tregojmë atyre argumentet Tona në horizonte dhe në vetvete, derisa t'u bëhet e qartë se ai është i vërtetë.”* (Fussilet : 53)

Në përfshihet krijimi i njeriut, realitetin e jetës, fillimin e formimit, lidhjen e tokës me qiellin, ndërsa lloji i dytë është i padrejtë, që interpretimi i ajeteve të jetë në përputhje me këto teori, ose t'ia nënshtrojmë Kur'anin atij.

Sejjid Kutbi në interpretimin e tij *“Nën Hijet e Kur'anit”* vë në dukje lidhshmërinë e arritjeve shkencore me Kur'anin fisnik. Ai nuk e fsheh pakënaqësinë dhe revoltën ndaj atyre që përpiqeshin të zbërthejnë Kur'anin me atë që nuk korrespondonte dhe të nxjerrin prej tij “në mënyrë të pjesërishtme: mjekësi, kimi, astronomi, etj. (Kutb 2018 : 181)

Ndërkaq, komentatorit bashkëkohorë Muhamed Muteveli al-Sha'ravi, përpjekjen e disa komentuesve për të ndërlidhur teorinë shkencore me Kur'anin e sheh të rrezikshme. Me këto konstatime nuk duhet kuptuar se ekziston ndonjë kontradiktë mes thëniesve të Kur'anit dhe konstatimeve shkencore. Kudërshtimi mund të ndodhë atëherë kur vërtetojmë për ndonjë çështje në ekzistencë se është realitet shkencor, a në realitet ajo nuk është e tillë, ose kur vërtetojmë për një çështje se është e realitet Kur'anore, në realitet ajo nuk është e tillë (Sharavi 2017 : 44)

Kam përshtipje se frika e imam al-Sha'ravit nga “pasojat” e interpretimit shkencor, nuk e pengoi atë që të pohojë se: “I Plotfuqishëmi ka vendosur në Kur'an mrekulli për të cilat njerëzimi u tregua i paaftë që të vij me diç të ngjashme si ajo. Dëshmitë që shkenca i ka arritur në kohët e fundit, këtë realitet Kur'ani i ka shpjeguar shumë herët. Megjithatë, mendja e njeriut nuk ka arritur ta zbulojë përpos se në shekujt e fundit. Prandaj, ajetet që flasin mbi universin, erdhën për të sfiduar, në të njëjtën kohë dëshmojnë se Krijuesi i universit është zbritës i këtij Libri.”

3. RAPORTI MES INTERPRETIMIT SHKENCOR DHE MREKULLISË SHKENCORE

Nga arsyet që çuan në dallimin e qëndrimeve të shkencëtarëve në lidhje me pranimin apo refuzimin e Interpretimit shkencor është konfuzioni mes interpretimit shkencorë dhe mrekullisë shkencore. Madje, këtë e hasim edhe në mesin e disa ekspertëve të kësaj fushe, disa prej tyre ato i shohin si unike. Vallë, a përfshin çdo ajet referencë shkencore në çështje të universit, mjekësisë, astronomi, fizik etj. A mban në vete mrekulli shkencore apo jo?

Disa studiues mrekullinë Kur'anore e përkufizojnë vetëm në aspektin gjuhësor – retorik (Halid 2015 : 267; Shakir 2021 : 16). Sipas tyre, në kohën e zbritjes së Kur'anit njerëzit ishin të kufizuara dhe nuk kuptonin tatëpjetën, shkencat kozmike dhe natyrore. Atëherë, si mund të justifikohet sfidimi i atyre në ato shkenca për të cilat nuk kishin njohuri dhe u mungonin mekanizma për të sfiduar kundërshtarët?!

E vërteta qëndron në faktin se Perëndia i sfidoi njerëzit dhe xhinët që të përpilojnë një Kur'an si ky me të gjitha aspektet e mrekullisë, me të dhënat historike, rrëfimet, legjislativ, kozmos, edukim etj. Në çdo kohë shfaqen aspekte të mrekullisë Kur'anore, natyrisht në sajë të interesit të njerëzimit dhe njohurive të tyre.

Disa shkencëtarë mrekullinë shkencore e definojnë se është e ngjashme me interpretimin shkencor, siç Dr. Ghanem al-Kuduri, i cili deklaroi se: “Mrekullia shkencore ka të bëjë me studimin e ajeteve që kanë lidhje me astronominë, mjekësinë, biologjinë dhe zoologjinë, botanikën, dhe të ngjashme.” (Kuduri 2017 : 249)

Në të vërtetë, disa studiues e ruajnë terminologjinë *“mrekulli shkencore”*, duke sugjeruar në zëvendësimin e saj për të shmangur konfuzionin dhe paqartësinë, me termin: *“Dëshmi mbi vërtetësinë e Kur'anit.”* (Dhehebi 2018 : II, 23)

Nisur nga kjo arsye, sqarimi i raporteve mes termëve *“interpretim”* dhe *“mrekulli”*, eviton gabimin metodologjik në të cilin kanë rënë disa ekspertë të cilët në qëndrimet e tyre ndaj kësaj qasje janë dy sosh.

Interpretimi shkencor nuk është sinonim i mrekullisë shkencore, përndryshe do ta konsideronin një, siç nuk janë të ndara dhe të dallueshme, sepse në mes tyre ka specifika dhe të përgjithshme, sidomos rrethi i njërës është më i gjerë se sa i tjetrës. Çdo mrekulli shkencore njihet përmes interpretimit shkencor dhe jo të gjitha interpretimet shkencore janë të qëndrueshme për të qenë *“Mrekulli shkencore”* dhe të shërbejnë si argument për të tjerët (jo myslimanët).

Me anë të këtyre prononcimeve arrijmë të kuptojmë se me mrekullitë shkencore shfaqet sineriteti i Muhamedit (a.s), të cilit iu shpallën njohuri Hyjnore të vërtetuar me prova, njerëzit janë të paaftë për t'ia atribuar Muhamedit (a.s), ose ndonjë burim njerëzor gjatë kohës së tij.

Ky definim tregon qartë se dallimi mes mrekullisë shkencore dhe interpretimit shkencor qëndron në dy segmente:

1. Interpretim shkencor nënkupton koment i ajeteve Kur'anore në dritën e vlefshmërisë së teorive të shkencës kozmike. Përdorimi i këtij shpjegimi shkencor është për të provuar sineritetin profetik dhe faktin se Kur'ani është Fjalë e Perëndisë, ngaqë, në të theksohen çështje të cilat njerëzimi nuk ka mundur t'i kuptojnë në atë kohë.

2. Kur'ani është argument i Zotit për njerëzit dhe xhinët, ndërkaq jo-myslimanët nuk binden në sineritetin e tij përveç se me anë të fakteve shkencore që gjenden në ajetet Kur'anore. Andaj, komentatorët bëjnë përpjekje që të fusin në përdorim këto zbulime që të qartësojnë kuptimin e ajeteve Kur'anore për të vërtetuar mrekullinë e tij.

4. PËRFUNDIM

Interpretimi shkencor është domosdoshmëri themelore për të kuptuar ajetet e Kur'anit që flasin për horizontet e gjithësisë, misteret e qenieve dhe shpirtin njerëzor. Kjo çështje e rëndësishme shkencore ka pushtuar mendjet e shumë studiuesve të studimeve kur'anore dhe ekzegjetike, si në të kaluarën ashtu edhe në të tashmen.

Hulumtues të mënjë kanë shkruar artikuj në lidhje me mrekullinë shkencore ose interpretimin shkencor të Kuranit Fisnik. Disa prej tyre ishin të logjikshme dhe të moderuara, por, disa prej tyre ishin larg të vërtetës shkencore dhe juridike në këtë çështje. U takon studiuesve dhe atyre që merren me studimet e Kur'anit të sqarojnë të vërtetën në këtë çështje sipas përpjekjes së tyre njerëzore me prova shkencore dhe ligjore në atë që vendosën për në këtë çështje. Ndër më të flaktit në interpretimin shkencor të Kur'anit në epokën moderne është Tantavi El-Xheuheri i cili në veprën e tij *“El-Xhevahir fi tefsiril Kur'an”*, vuri në spikam dobinë e këtij interpretimi, duke u habitur me ngurimin e dijetarëve myslimanë nga ajetet që udhëzojnë për shkencë edhe pse ato në Kur'an janë të shumta.

BIBLIOGRAFIA

- Abduhu, M. (2017). *El A'mal el kamile*, recenzt: Muhame Omare, Kajro, Dar esh Shuruk, 299.
- Abdurahim, A. (2020). *El-Imam Muhamed Abduhu ve menhexhuhu fit-tefsir*, Darul-ensar, Kajro, 284-285.
- Albana, H. (2019). *Mukademe fi et tefsi*, dar el mearif el ilmije, Kajro, 20.
- Ali, M. (2019). *El-itixhahat el fikrije indel arab fi asrin-Nehda*, El Ehlije lin-neshër, Bejrut.
- Dhehebiu, M.H. (2016). *Et-tefsir vel mufessirun*, Mektebe Vehbe, Damask, 497- 498.
- Esfahani, M.R. (2018). *Menahixh et tefsir ve itixhahatuhu*, Bejrut, bot. Fikër el islami, 244.
- Emin, A. (2015). *Zuamaul Islah fil asril hadith*, Darul Kuttat el Lubnanij, Bejrut, 114.
- Gazali, M. (2016). *“Ihja Ulum ed-Din”*, Bejrut, 3 (134).
- Hamd, G. (2017). *Muhaderat fi Ulumul Kur'an*, Dar el islam, Bejrut, 60.
- Kutbi, S. (2017). *Fi dhilalil Kur'an*, Daru-sh-uruk, Bejrut, 1(181)
- Mahmud, M. (2017). *Rejtullah*, Dar ul Mearif, Kajro, 161.
- Razi, F. (2015). *Mefatihul Gajb*, Dar el fikër, Bejrut, 7 (432).
- Sha'ravi, M. (2017). *Mu'xhizetul Kur'an*, Dar el fikër, Damask, 44.
- Shejal, Xh. (2019). *Refaat Rafië et-Tahtaviu*, Darul ma'rif, Bejrut, fq. 25.
- Xheuheri, T. (2016). *El Xhevahir fi tefsir el Kuran*, Kajro, bot. El Halebi, 1 (22).